

КОМПРОМІС І СОЦІАЛЬНИЙ КОМПРОМІС COMPROMISE AND SOCIAL COMPROMISE

Білошенко О.Ю.,
*здобувач кафедри теорії держава і права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті аналізується співвідношення понять «компроміс» та «соціальний компроміс». Наводяться спільні ознаки та відмінності між компромісом та соціальним компромісом, характеризується необхідність застосування компромісу в сучасній державі.

Ключові слова: компроміс, соціальний компроміс, соціальний конфлікт, взаємні поступки.

В статье анализируется соотношение понятий «компромисс» и «социальный компромисс». Приводятся общие признаки и отличия между компромиссом и социальным компромиссом, характеризуется необходимость применения компромисса в современном государстве.

Ключевые слова: компромисс, социальный компромисс, социальный конфликт, взаимные уступки.

This article analyzes the concepts of «social compromise» and «compromise». Lists common signs and difference between compromise and social compromise, characterized by the need for compromise in a modern State.

Key words: compromise, social compromise, social conflict, mutual concessions.

Постановка проблеми. Існування сучасної держави пов'язано із протиріччями, які виникають в інтересах різних соціальних суб'єктів. У сучасних реаліях в неоднорідному суспільстві неможливо досягти спільності інтересів суб'єктів суспільних відносин, а тому державі необхідно урахувати конфлікт інтересів різних соціальних верств, груп, класів із метою підвищення ефективності механізму правового регулювання. Саме тому актуального значення для сучасної держави набуває застосування соціального компромісу, який здатен виступити реальним засобом мирного врегулювання конфліктів для всіх соціальних верств, адже його функціонування забезпечує задоволення різноманітних потреб та інтересів шляхом взаємних поступок. Слід зазначити, що стан компромісу є ознакою демократичного режиму, а тому дослідження його значення й ролі в сучасній державі і визначає актуальність проблеми.

Метою цієї статті є дослідження характеристики компромісу і соціального компромісу в їх співвідношенні.

Стан дослідження. Певні аспекти зазначеної проблематики були предметом дослідження вітчизняних та російських учених, а саме С.В. Бобровник, А.В. Глухової, В.М. Кузнецова, М.І. Маковецька, С.М. Некіги, М.М. Новікової, О.А. Рахматова, Р.О. Ромашова, О.В. Ситнікової, Г.О. Усатого, С.М. Чернікової. Варто зазначити, що для правильного та обґрунтованого визначення питань, пов'язаних із феноменом компромісу, із позиції теорії держави і права необхідно насамперед дослідити саму категорію «компроміс» та проаналізувати її співвідношення з категорією «соціальний компроміс».

Виклад основних положень. Особливе місце в соціальній взаємодії належить такому явищу як

компроміс. Термін «компроміс» походить від латинського слова *compromissum*, що означає взаємно обіцяти, домовитися. У словниках та енциклопедіях компроміс визначається як угода на основі взаємних поступок [1, с. 521; 2, с. 447]. Компроміс є явищем соціальним, існує в багатьох сферах суспільних відносин, за його допомогою попереджаються та вирішуються різні конфлікти – соціальні, політичні, юридичні, релігійні тощо. Крім того, компроміс є відповідним станом суспільства, коли в соціумі відсутні протиріччя щодо основних питань життєдіяльності суб'єктів суспільних відносин.

У сучасній державі стрімко зростає значення феномену «компроміс», тому що він розглядається і як спосіб поведінки людей у суспільних відносинах, і як показник суспільного прогресу, і як стан суспільства, і, нарешті, як засіб подолання конфліктів. Тому категорія «компроміс» є універсальною, відповідає характеру сучасних конфліктів у державі та досліджується в межах конфліктології, соціології, політології, юриспруденції. У соціології компроміс визначається як часткове досягнення своїх інтересів конфліктуючими сторонами на основі взаємних поступок, відмови від окремих вимог і претензій, часткового визнання вимог і претензій протилежної сторони [3, с. 246]. У конфліктології під компромісом розуміють стратегію поведінки, яка зорієнтована на вирішення конфліктної проблеми спільними зусиллями сторін-учасниць шляхом взаємних поступок [4, с. 222]. Політологи визначають компроміс як угоду із протилежною стороною, яка досягнута шляхом взаємних поступок або поступки для досягнення мети [5, с. 255].

Осмислення співвідношення категорій «компроміс» і «соціальний компроміс» необхідно розпочати з аналізу їх визначень. Сучасні вчені розглядають компроміс як універсальний засіб вирішення конфліктів, який стає основою для подолання протиріччя відносно цілей та інтересів суб'єктів соціальної взаємодії. Компроміс свідчить про усвідомлення конфліктуючих сторін бажання йти на поступки, використовуючи різні методи взаємодії.

На думку В.М. Кузнецова, компроміс – це процес та результат здійснення домовленості між людьми, народами, державами, їх об'єднаннями; між культурами та релігіями на певний час заради благополуччя і безпеки людини, родини, народів, суспільства, держави і сучасної цивілізації на основі взаємних політичних, економічних, ідеологічних поступок із приводу цілей, ідеалів, цінностей, національних інтересів, інтерпретацій минулого, теперішнього та майбутнього своїх народів, країн і регіонів, розуміння демократії, патріотизму, сенсу життя і мрії [6, с. 19-20]. Він виділяє різні тлумачення компромісу, зокрема: 1) поступка як елемент процедури врегулювання конфліктних ситуацій; 2) угода, яка досягнута шляхом взаємних поступок; 3) процедура формування глобального та регіонального середовища, в якому можливо здійснення культури миру, культури безпеки та культури подолання; 4) інститут, який сприяє соціальній та політичній рівновазі у суспільстві; 5) принцип, який формує ідеологічну культуру та культуру безпеки.

С.М. Чернікова визначає компроміс як особливий принцип соціальної взаємодії, який дозволяє здійснити динамічну рівновагу, баланс сил, інтересів за збереження високого ступеня автономності сторін [7, с. 9]. Досліджуючи компроміс, С.М. Чернікова приходиться до висновку, що компроміс треба розглядати як єдність трьох його проявів: по-перше, як принцип, який має на увазі узгодження, рівновагу інтересів різних соціальних суб'єктів, по-друге, як мету суспільних відносин щодо врегулювання різних конфліктів шляхом взаємних поступок та угод, по-третє, як засіб, який має реально діяти в державі у вигляді досягнення переговорів, домовленостей.

Сучасне визначення компромісу розглядається багатьма вченими, які говорять про нього як про «ключове поняття», яке сучасна епоха «висуває в центр розумової діяльності» [8, с. 14-25]; результат досягнення угоди, який обумовлений взаємним прагненням учасників суспільних відносин встановити взаємовигідні або взаємоприйнятні умови для взаємодії [9]; угоду з ким-небудь шляхом взаємних поступок; один із важливих способів укладання домовленостей щодо цілей і напрямків дій між соціальними верствами, організаціями, особами, інтереси яких істотно відрізняються; метод, який застосовується під час формування як загальних основ соціальної політики, так і досягнення конкретних угод у рамках вирішення соціальних конфліктів [10, с. 226-227].

Таким чином, узагальнюючи теоретичний матеріал, можна зазначити, що більшість учених розуміють під компромісом угоду, яка пов'язана з врегулюванням суперечностей між суб'єктами у конфлікті шляхом взаємних поступок. Без конфліктів не буває розвитку будь-якої сфери життя суспільства, вони існували завжди, тому лише сучасна держава повинна створити належні умови вирішення та подолання конфліктів мирним шляхом, застосовуючи компроміс.

Однак таке визначення не завжди виражає сутність того явища, яким є соціальний компроміс. Тому уявлення про соціальний компроміс потребує аналізу його значення в сучасній державі. Під соціальним компромісом розуміють наступне: 1) спосіб розв'язання та запобігання соціальних конфліктів, протистоянь за допомогою взаємних поступок між конфліктуючими силами, що є умовою соціального миру між ними [11, с. 240-241]; 2) встановлений у формі суспільної згоди та заснований на взаємопоступках засіб остаточного вирішення конфлікту, що має ціннісно-орієнтаційний характер і є засадою формування демократичного режиму в суспільстві [12, с. 74]; 3) будь-яку соціальну ситуацію або процес, в яких дві або декілька соціальних одиниць досягають угоди на основі взаємної вигоди та взаємних поступок [7, с. 9].

Суть та значення соціального компромісу полягає в досягненні загальної злагоди в державі і порозуміння між суб'єктами мирним цивілізованим шляхом без застосування насилля. Соціальний компроміс виступає головним інструментом управління в демократичному суспільстві, підтримує його цілісність та стабільність. Завдяки цьому він може стати

одним з елементів механізму врегулювання різноманітних суперечностей. Механізм досягнення соціального компромісу між конфлікуючими сторонами передбачає діалог, переговори між суб'єктами, в ході яких здійснюється спільний аналіз конфліктної ситуації, виявляються засади, що зближують позиції сторін, визначається суть і міра взаємних поступок, укладається угода, яка влаштовує сторони [11, с. 241]. Отже, досягнення соціального компромісу та його реалізація спираються на прояв взаєморозуміння між конфлікуючими сторонами, а також на наявні в сучасній державі механізми врегулювання соціальних конфліктів, зняття соціальної напруженості та забезпечення солідарності.

На основі аналізу визначень компромісу і соціального компромісу можна виділити спільні їх риси та відмінності.

Спільні ознаки компромісу і соціального компромісу: вони є засобами упорядкування конфліктів шляхом взаємних поступок; є невід'ємними умовами будь-якої двосторонньої угоди; є категоріями, які об'єднують усі форми згоди, а саме прийняття рішень, узгодження інтересів, позицій учасників суспільних відносин.

Якщо розглядати компроміс як мету суспільних відносин у сфері врегулювання різних конфліктів шляхом взаємних поступок та угод, то тут значення компромісу співпадає зі значенням соціального компромісу, так як соціальний компроміс є стабілізуючим суспільні відносини фактором, який спрямований на досягнення згоди в державі шляхом взаємних поступок.

Крім того, деякі автори, наприклад, С.В. Бобровник, А.В. Глухова, С.М. Чернікова, зазначають, що ці категорії можуть розглядатися у двох значеннях: компроміс як засіб попередження та розв'язання конфліктів і компроміс як відповідний стан функціонування суспільства в межах держави, який характеризується стабільністю.

Ще однією спільною ознакою компромісу і соціального компромісу є те, що вони позначаються як соціальні явища, які відіграють значну роль у соціальних трансформаційних процесах, коли необхідно збалансувати інтереси різних соціальних суб'єктів. При цьому і компроміс, і соціальний компроміс повинні виступати основною умовою досягнутих домовленостей.

У значення цих понять закладено потенціал для виявлення та подолання суспільних протиріч, суперечностей, конфліктів шляхом взаємних поступок. Якщо ж протиріччя уникнути не вдається, то компроміс і соціальний компроміс стають засобами їх вирішення та врегулювання.

Нарешті, методом досягнення компромісу і соціального компромісу є переговорний процес між конфлікуючими сторонами, а ефективним результатом – компромісна угода. Більшість правових систем передбачають наявність широкого спектра компромісних актів, до яких можна віднести угоди, договори, контракти, згоди тощо [13, с. 10].

Щодо відмінних ознак компромісу і соціального компромісу, то пропонуємо виділити наступні.

По-перше, компроміс – універсальна категорія, яка існує в соціології, конфліктології, психології, математиці, юриспруденції тощо, тому не слід ототожнювати з компромісом соціальний компроміс, який притаманний лише сучасній державі.

По-друге, компроміс існував завжди в історії розвитку держави, про нього згадували мислителі та вчені різних епох, соціальний же компроміс – це порівняно нове поняття, яке почало використовуватися в сучасній демократичній державі.

По-третє, компроміс тісно пов'язаний із такими поняттями, як конфлікт та згода, а соціальний компроміс – із соціальними конфліктами, загальною згодою, стабільністю, поступовим розвитком демократичної держави.

По-четверте, компроміс є засобом досягнення угоди, а соціальний компроміс – це мета взаємодії, яка забезпечує узгодження інтересів різних суб'єктів суспільних відносин у сучасній державі.

По-п'яте, компроміс розглядається як угода двох конфлікуючих індивідів, а соціальний компроміс – як угода соціальних суб'єктів (класів, груп, верств, суспільства в цілому) в сучасній державі.

По-шосте, компроміс – це соціальна взаємодія у суспільстві, а соціальний компроміс – соціальна ситуація, яка склалася в державі і в якій сторони прагнуть вирішити соціальний конфлікт.

По-сьоме, компроміс характеризується такими ознаками, як збирання, об'єднання, співтовариство взаємодіючих сторін, і в той же час деякі характеристики взаємного виключення, протигорства, конфліктності, які виявляються у відносинах між ними. Проте, соціальному компромісу притаманні такі особливості: він характеризується наявністю згоди всіх учасників суспільних відносин щодо встановлення компромісної угоди; є остаточним засобом упорядкування конфлікту за допомогою застосування взаємних поступок та спрямований на досягнення взаємовигідних результатів, суспільної згоди, загальної мети тощо; базується на ціннісно-орієнтаційній сфері буття суб'єктів, відображається у формі суспільної згоди, договору, а його зміст реалізується за допомогою сукупності засобів, спрямованих на досягнення результату, сутність яких відповідає принципам моралі та моральності [13, с. 10].

По-восьме, за допомогою компромісу досягається стабільність соціальної системи, а за допомогою соціального компромісу – стабілізуються суспільні відносини в державі. Суспільний компроміс повинен бути метою, заради якої індивіди, групи, суспільство, держава прагнуть стабілізувати суспільні відносини шляхом взаємних поступок заради досягнення загальної згоди.

По-дев'яте, компроміс – це явище, яке існує в різних сферах суспільного життя (соціальної, політичній, економічній, духовній), а соціальний компроміс існує в суспільних відносинах між різними суб'єктами, які прагнуть досягти згоди шляхом взаємних поступок. Функціонування соціального компромісу в суспільних відносинах забезпечує можливість індивідів, соціальних груп, соціальних

інститутів задовольняти свої основні людські потреби, досягати згоди, домовленості.

По-десяте, компроміс врегульовує конфлікти (політичні, релігійні, юридичні, економічні тощо), під якими розуміється зіткнення сторін, цілей, позицій, поглядів. А соціальний компроміс – це засіб врегулювання соціальних конфліктів, тобто зіткнення інтересів різних соціальних груп, класів, націй, держав, соціальних інститутів, окремий випадок прояву соціальних суперечностей.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна визначити, що компроміс і соціальний компроміс у сучасній державі є основними засобами врегулювання конфліктів, які засновані на взаємопоступках учасників суспільних відносин. Компроміс у широкому значенні розглядається як універсальна взаємодія й основний спосіб врегулювання різноманітних протиріч. Соціальний же компроміс є засобом досягнення суспільної згоди в демократичній державі на основі взаємних поступок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Большой иллюстрированный энциклопедический словарь. – М. : ОЛМА-ПРЕСС образование, 2005. – 1264 с.
2. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : «Норинт», 2003. – 1536 с.
3. Соціологія : курс лекцій. Навч. посібн. для студ. вищ. закл. Освіти / за ред. В.М. Пічі. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів : «Новий світ-2000», 2002. – С. 312.
4. Конфліктологія : [підручник для студ. вищ. навч. закл. юрид. спец.] / Л.М. Герасіна, М.І. Панов, Н.П. Осіпова та ін. ; За ред. проф. Л.М. Герасіної, М.І. Пано́ва. – Харків : Право, 2002. – 256 с.
5. Політичний словник / за ред. В.К. Врублевського, А.В. Кудрицького, В.М. Мазура, А.В. Маловицького. – К. : Голов. ред. укр. рад. енцикл., 1982.
6. Кузнецов В.Н. Теория компромисса. – М. : Книга и бизнес, 2010. – 588 с. – (Сер. науч. и уч. лит. «За Нашу и Вашу безопасность»). Прил. к журн. «Безопасность Евразии»).
7. Черникова С.М. Социальный компромисс в системе стабилизации общества : дис. канд. филос. наук : 09.00.11. – Волгоград. – 165 с.
8. Алтухов В. Компромисс – новое слово эпохи? // Свободная мысль. – 1994. – № 6. – С. 14–20.
9. Ромашов Р.А. Компромисс разнонаправленных интересов как основание восприятия и средство изменения социально-правовой реальности // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://iuaj.net/1_oldmasp/modules.php?name=Pages&go=page&pid=125.
10. Райзберг Б.А. Современный социо-экономический словарь. – М., 2012. – С. 226–227.
11. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / уклад.: В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін. ; За заг. ред. В.І. Воловича. – К. : Укр. центр духовн. культури, 1998. – 736 с.
12. Бобровник С.В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : монографія. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. – 384 с.
13. Бобровник С.В. Компроміс у праві: сутність та критерії класифікації // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 10.